

ארגון רבני צהר
היהדות של כולנו

תפילה למותו של חולה הסובל מייסורים שאין תקווה לרפואתו

הרב יובל שרלו, הרב אוריאל גנזל, הרב שאול ברוכי

1. הצגת הנושא

תפילה בעת צרה היא אחת הדרכים שבהן מביא האדם לידי ביטוי את אמונתו ותלותו בריבונו של עולם ואת היות הקב"ה רופא חולים. בדרך כלל אנחנו רגילים לפנות אל ה' בתפילה שירפא את החולה ויאריך ימיו, אך לעתים מצבו של החולה אנוש, הרופאים אומרים שאין סיכוי לרפואתו והוא סובל מייסורים. במצבים אלו נראה שרצונו של החולה הוא למות, וטוב מותו מחייו, ולכן עולה שאלה מהו הדבר הנכון להתפלל עליו. האם מותר להתפלל לטובתו של החולה שימות?

בשאלות למעשה ניתן להתקשר למוקד צהר – 9253*.

2. מקורות היסוד

הגמרא בכתובות (קד ע"א) מספרת את סיפור מותו של רבי. מסופר שחכמים גזרו תענית והתפללו לרפואתו, אך כאשר שפחתו ראתה שייסוריו רבים, התפללה "יהי רצון שיכופו עליונים את התחתונים". בסופו של דבר, כשהצליחה השפחה לעצור לרגע את תפילת החכמים, נסתלק רבי. אומנם אין כאן אמירה הלכתית ישירה המתירה תפילה למות אדם, אך נראה שהיחס בסוגיה למעשה השפחה הוא חיובי, כי אין רמז לביקורת כלפיה.¹ יתרה מזאת, במקומות נוספים בש"ס מספרת הגמרא על תפילות לסיום חייו של אדם.²

בתנ"ך מצאנו את אליהו ויונה שהתפללו למותם, ולעומתם דוד המלך לא נכנע לגזרת המיתה שנגזרה על בנו, והתפלל עליו עד מותו.³ על פי המדרש, גם חזקיהו המלך התפלל לרפואתו אף שנגזרה עליו גזרה, ואמר: "כך מקובלני מבית אבי אבא – אפילו חרב חדה מונחת על צוארו של אדם אל ימנע עצמו מן הרחמים".⁴

המקור המרכזי לפסיקה בנושא זה הוא הר"ן,⁵ הלומד מסוגיה במסכת נדרים ש"פעמים שצריך לבקש רחמים על החולה שימות, כגון שמצטער החולה בחליו הרבה ואי אפשר לו שיחיה". הר"ן מציין שני תנאים לתפילה כזו – החולה מתייסר ואין סיכוי שיתרפא.

3. העמדה ההלכתית

מדברי הר"ן נלמד שבמקרים קיצוניים שבהם אפסו סיכויי החולה לחיות והוא סובל מייסורים, ניתן להתפלל למותו;⁶ אולם הפוסקים סייגו זאת בכמה תנאים:

¹ הר"ן (בפירושו לנדרים, מ ע"א) מביא ראיה מסיפור זה כי ניתן להתפלל למותו של חולה, וראו להלן. בעקבות כך כתב הרב חיים דוד הלוי (ש"ת עשה לך רב, חלק ט, סימן כב): "וכיון שנכתב ספור זה בגמרא, בודאי שהכונה היא ללמוד הלכה להתיר להתפלל על חולה שימות כשיסוריו גדולים". הרב וולדנברג (ש"ת ציץ אליעזר, חלק ה, רמת רחל, סימן ה) רואה בסיפור ראיה לסתור, כיוון שחכמים לא נמנעו מלהתפלל לרפואתו של רבי למרות ייסוריו.

² בבבא מציעא פד ע"א מסופר על ר' יוחנן שנטרפה דעתו, וחכמים התפללו עליו ומת. בתענית כג ע"א מסופר על חוני המעגל, שלאחר שישן שבעים שנה מאס בחייו, והתפללו עליו ומת. בירושלמי (שבת, פרק יט, הלכה ב) מסופר על רב אדא בר אבהה שנולד לו בן בעל מום, והתפלל עליו ומת. הפוסקים מביאים ראיה ממקרים אלה שניתן להתפלל על החולה שימות. בעל העמק שאלה על השאילתות (שאילתא צג, ס"ק ט) הביא ראיה מדברי רב פפא (ראש השנה יז ע"א) "צויתו ליה זוודא" [=הכינו לו תכריכים] ומסביר שרב פפא רמז שיתפללו למותו. הרב וולדנברג (ש"ת ציץ אליעזר בתשובה הנ"ל ובתשובות נוספות) דוחה את כל הראיות הללו, וראו תשובותיו בחלק ז, סימן מט, קונטרס אבן יעקב, פרק יג, אות א; חלק ט, סימן מז; חלק יח, סימן מח, אות ה; חלק יט, סימן י, אות א.

³ אליהו – מלכים א יט, ד; יונה – יונה ד, ג; דוד – שמואל ב יב, טו-כג.

⁴ ברכות י ע"א.

⁵ ראו לעיל הערה 1.

⁶ כך פסק ערוך השולחן, יורה דעה, סימן שלה, סעיף ג; וכן ש"ת אגרות משה, חושן משפט, חלק ב, סימן עג, אות א; שם, סימן עד, אות א ואות ד; ש"ת מנחת שלמה, חלק א, סימן צא, אות כד. ראו גם: אנציקלופדיה הלכתית רפואית, כרך ה, ערך 'נוטה למות (א)', עמ' 162-166; נשמת אברהם, יורה דעה, סימן שלה, ס"ק טז. עוד מובא בשם הרש"ז אויערבך שאף על פי שנאמר "אפילו חרב חדה מונחת על צוארו של אדם אל ימנע עצמו מן הרחמים", כאשר החרב איננה 'מונחת' אלא 'חותכת' את

ארגון רבני צהר
היהדות של כולנו

(א) בקרב בני משפחתו הקרובים של החולה יש חשש, גם אם קל שבקלים, כי הם אינם חסים על החולה אלא על עצמם, כגון על הטרחה הגדולה שלהם או על צערם מייסורי החולה. לפיכך רק מי שאיננו קרוב של החולה יכול להתפלל למותו.⁷

(ב) תפילה כזו מותרת רק כשייסורי החולה גדולים, ואין כל תקווה לרפואתו.⁸ כיוון שכך, קשה מאוד להגדיר מתי ניתן להתפלל, והחלטה זו אינה מסורה לכל אחד. נוסף לכך ידוע שגם כשהרופאים מתייחסים מרפואתו של חולה, יש מקרים שהוא נרפא בכל זאת.⁹

(ג) גם כאשר אין סיכוי לרפא את החולה, אך הוא מוגדר 'צמח' ואין לו ייסורים, אסור להתפלל שימות.¹⁰

(ד) יש סוברים שרק יחידי סגולה יכולים להתפלל תפילה כזו.¹¹

למרות כל ההסתייגויות הללו, כאשר אפסו סיכויי של החולה להתרפא עדיף שלא להרבות בתפילה לרפואתו, כיוון שאין מתפללים אלא על דברים שבדרך הטבע ולא על ניסים.¹²

אם כן, נראה שהדרך הרצויה יותר היא להתפלל לה' שיגאל את החולה מייסוריו, או שירחם על החולה וינהג עימו במידת הרחמים, בלא להזכיר את המיתה. במשמעות תפילה כזו יש גם אפשרות לרפואה וגם למיתה.¹³ עוד מסתבר שתפילה בניסוח כזה מתיישבת יותר על דעתו של המתפלל, התולה ביטחונו בקב"ה היודע מה טוב ונכון לחולה, מאשר תפילה ישירה למותו.

4. סיכום

1.4 מצווה גדולה להתפלל על החולה שיחיה, ובוודאי כשמצבו קשה.

2.2 חולה שאפסו הסיכויים להצלתו, עדיף שלא להרבות בתפילה שיחיה. כאשר חולה כזה מתייסר, אומנם מי שמתפלל עליו שימות יש לו על מה לסמוך, אך נראה שנכון יותר להתפלל שהקב"ה יציל אותו מייסוריו, והטוב בעיניו יעשה.

הצוואר, יש להפסיק להתפלל, ראו נחום סטפנסקי (עורך), ועלה לא יבול: מהנהגותיו והדרכותיו של הרב שלמה זלמן אויערבאך, חלק ב, ירושלים תשס"א, עמ' קלב. ראו גם ילקוט יוסף, תפילה ב, סימן קיט, הערה ג, שמעיד על תפילה של אביו הרב עובדיה יוסף על חולה שימות כדי להציל אישה מענינותה. סדר התפילה שהתפללו שם הוא על פי הרב יוסף חיים (ה'בן איש חי'), לשון חכמים, חלק ב, סימן מה, המביא את סדר התפילה ומעיד גם הוא על תפילה כזו. מנגד, הרב וולדנברג (שר"ת ציץ אליעזר, לעיל הערות 1-2) סובר שאין להתפלל על החולה שימות. לדבריו, דעת הר"ן היא דעת יחיד שלא הובאה להלכה בשולחן ערוך ובשאר הפוסקים, וכפי הנראה דחוהו מהלכה. מלבד הנימוקים לדחיית הראיות לדברי הר"ן, הרב וולדנברג כותב שהמציאות היא שגם חולה המדוכא בייסורים ומבקש נפשו למות אפשר שיבריא, ולכן לא ניתן להחליט שהגיעה העת להתפלל עליו שימות.

⁷ שר"ת חקקי לב, חלק א, יורה דעה, סימן נ; שר"ת עשה לך רב, חלק ה, סימן קיב. ראו עוד שם, חלק ט, סימן כב.

⁸ שר"ת תשובות והנהגות, חלק ב, סימן פב; שר"ת שבט הלוי, חלק י, סימן כו, וכן נראה משאר הפוסקים המתירים (לעיל הערה 6) – שדווקא בחולי גדול ובייסורים גדולים התירו.

⁹ שר"ת שבט הלוי, חלק י, סימן רצב, אות ג. זוהי לדעתו הסיבה שהפוסקים לא הביאו את דברי הר"ן להלכה.

¹⁰ שר"ת שבט הלוי, חלק י, סימן כו.

¹¹ שר"ת אגרות משה, חושן משפט, חלק ב, סימן עד, אות א. לדעתו, ספק אם יש בדורנו מי שיכול להתפלל תפילה כזו. וכן ראו שר"ת שבט הלוי שם.

¹² מובא בשם הרש"ז אויערבך בנשמת אברהם, יורה דעה, סימן שלה, ס"ק יב, ובהליכות שלמה (בעריכת יצחק טרגר ואהרן אויערבך) חלק א, תל-אביב תש"ס, פרק ח, הערה 56. ראו ספר חסידים, סימן תשצד, ור' עקיבא איגר, שולחן ערוך, אורח חיים, סימן רל, שכתבו שאם נולד תינוק בחודש השמיני אסור להתפלל עליו שיחיה, והמקור לדבריהם בתענית כד ע"א. ראו עוד הרב רא"ם הכהן, תפילה לגבי מי שמצוי במוות מוחי, ספר אסיא, טז (תשע"ט), עמ' 249-250, שכתב שאסור להתפלל לרפואתו של מי שמת מוות מוחי, כיוון שזו תפילת שווא. ראו תגובת הרב מרדכי פטרפרוינד, שחלק עליו, שם, עמ' 251-255, ותשובת הרב רא"ם הכהן שם, בעמ' 256.

¹³ שר"ת תשובות והנהגות, חלק ב, סימן תשלח. בדרך זו הוא מבאר גם את תפילת אמתו של רבי, שאמרה רק "יהי רצון שיכופו עליונים את התחוננים" ולא הזכירה בפירוש מיתה. כיוצא בזה כתב שם, סימן פב. גם בסדר התפילה של הר"ח בלשון חכמים (לעיל הערה 6) יש רק אמירת פסוקים ואין רמז למטרת התפילה, שלא כתפילות אחרות המובאות שם. לעומת זאת, ראו נוסח התפילה שבספר פחד יצחק, ערך 'גוסס (ז)'.¹⁴

